

De woestijnen van de nieuwe natuur

Het nieuwe Nederlandse landschap: modegril of natuuridylle?

Kester Freriks

artikel | [Donderdag 19-05-2011](#) | Sectie: [Boeken](#) | Pagina: [Bo8](#) | Kester Freriks

Het kabinet-Rutte laat zich niets gelegen liggen aan het landschap. Ruimtelijke ordening is van de politieke agenda verdwenen. Nog even en Nederland wordt een soort Venetië, het polderland bij Venetië dat ten prooi is gevallen aan woekerende bebouwing. Alleen staan daar wel achttien zorgvuldig in het landschap geplaatste villa's van Andrea Palladio.

Het kan niemand die vervuld is van liefde voor het Nederlandse landschap zijn ontgaan: de laatste decennia is dit landschap goeddeels verwoest. Ten prooi gevallen aan projectontwikkelaars. Geofferd aan nutteloze bedrijventerreinen. Prijsgegeven aan economische expansie. Elke keer weer gaat ons landschap op de schop.

Schrijver, dichter en essayist Willem van Toorn volgt al jarenlang deze teloorgang met een mengeling van oprechte woede en radeloze verbijstering. In Het grote landschapsboek schrijft hij over de desastreuze ontwikkelingen in het huidige Nederland: 'De mentaliteit die uit dit landschap spreekt berust op een geloof in een nooit eindigende economische groei en blind vertrouwen in de heilzame werking van de vrije markt.' Van Toorn schroomt niet Sicco Mansholt, verantwoordelijk voor de naoorlogse landbouwpolitiek waarin alles grootschalig moest worden, te verwijten dat hij 'op bijna Ceausescu-achtige wijze het platteland oprooit'. Ook al kreeg Mansholt op latere leeftijd spijt, het kwaad was geschied.

In Het grote landschapsboek bundelt Van Toorn enkele van zijn mooiste landschapsgedichten, zijn essays en kritische beschouwingen over de manier waarop de onverschillige overheid omspringt met het Nederlandse landschap. Hij wijst op een 'schokkend gebrek aan kennis en goede smaak en afwezigheid van verantwoordelijkheidsgevoel'. De landschappelijke verwoesting die om ons heen grijpt is ook een verwoesting in morele zin: we hebben geen emotionele band meer met het ons omringende land. We raken ervan vervreemd. Niet alleen projecten als de mislukte Blauwe Stad in Groningen en zoiets foeilelijks als Beach Resort Makkum of Esonstad bij het Lauwersmeer stelt Van Toorn op scherpzinnige wijze aan de kaak, ook instanties als Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten krijgen het zwaar te verduren. Frans Vera van Staatsbosbeheer, aartsvader van de nieuwe natuurgebieden waar geïmporteerde Schotse hooglanders en konikpaarden alles begrazen, wil Nederland omtoveren in bruine natuur, de zogenaamde 'nieuwe natuur' van half ondergelopen moerasgebieden. Waar de grote grazers hun nietsontziende graasbeleid uitvoeren, bestaat geen onderbegroeiing meer. Ornithologen hebben daarover al vaak geklaagd. Geen muizen, en dus geen torenvalken. Geen zangers, alleen kale vlakke. Van Toorn noemt deze nieuwe natuur 'zielloos'. Hij betoogt met verve dat de rijkdom aan flora en fauna in oude cultuurlandschappen het grootst is.

Stadsjongen

Terecht stelt Van Toorn dat elke acht jaar het Nederlandse landschap van aangezicht verandert, afhankelijk van de nieuwste modegril. Op overtuigende wijze schetst hij de oorsprong van ons land, dat allereerst een door mensenhanden gemaakt landschap is, een cultuurlandschap van boeren en landarbeiders, waarin de sporen zijn terug te vinden van de omgang van onze voorouders met dat land. Prachtig beschrijft hij de Betuwe en het rivierengebied waar Van Toorn, als stadsjongen, bij zijn grootouders logeerde. In een persoonlijk hoofdstuk schrijft hij openhartig over de angsten die hem

bevangen als hij een kapotgemaakt landschap ziet: als kleine jongen maakte hij in de Tweede Wereldoorlog bombardementen mee en later, in de jaren tachtig, was hij getuige van de dreigende vernietiging van het rivierenlandschap door de aangekondigde dijkverhoging. Van Toorn en zijn medestanders vochten het besluit tot aan de rechtbank aan. En wonnen. Ze wisten de ambtenaren van Rijkswaterstaat, niet bezig met e historische waarde en oorspronkelijke schoonheid van ons landschap, ervan te overtuigen dat grootscheepse dijkverzwaring een heilloos plan was.

Van Toorn ontving voor zijn inspanningen de Groeneveldprijs van het ministerie van LNV Landbouw, natuur en voedselbeheer) voor zijn 'unieke en kritische bijdrage aan het debat over de groene ruimte'. Soms wordt het debat gevaarlijk. Zo werd een van zijn medestanders, de beeldend kunstenaar Willem den Ouden die aan de Waaldijk woont, zelfs met de dood bedreigd door een aannemer. Het debat speelt ook nog steeds. Rijkswaterstaat wil langs de rivieren grind wegzuigen om zo nieuwe natuur te creëren. Onzin, aldus Van Toorn. Dat graven vernietigt het oude landschap van uiterwaarden en ervoor in de plaats komen metersdiepe putten. En het grind levert een kapitaal op.

Bestuurders en projectontwikkelaars moeten zich schamen, vindt Van Toorn: zo spring je niet met een kwetsbaar landschap om. Dat is bovendien van iedereen. Maar juist daar ligt de kern van Van Toorns verdriet en verontwaardiging: de gemiddelde inwoner van ons land heeft door die verregaande ingrepen nauwelijks nog een band met het landschap. Dus kunnen de overheden, van gemeente tot Rijkswaterstaat, betrekkelijk ongestoord hun gang gaan.

Het is interessant Het grote landschapsboek te leggen naast Jong & Wild. Verrassende natuur in Flevoland van natuurjournalist en natuurkenner Koos Dijksterhuis over de provincie Flevoland, dat in juni 2010 nog werd uitgeroepen tot de 'lelijkste provincie'. Alleen al in uitvoering verschillen de boeken hemelsbreed. In Het grote landschapsboek zijn strenge zwart-wit foto's opgenomen die Theo Baart maakte van hedendaags Nederland met business-parken, lege nieuwe wildernis en een enkel oud cultuurlandschap. Als een buitenlander op grond van deze foto's kennis zou nemen van Nederland, denkt hij dat wij in een gruwelijk oord leven. In Jong & Wild vliegen de kleurrijke vlinders vrolijk van de bladspiegel, zwenkt de zeearend boven de Oostvaardersplassen, zwemmen bevers rond, is die 'lelijke' provincie een groot natuurparadijs.

Dijksterhuis is onomwonden lyrisch over dit landschap, waartoe ook de Oostvaardersplassen behoren met de door Van Toorn gewraakte 'nieuwe natuur'. In Dijksterhuis' optimistische visie valt geen onvertogen woord of kritische kanttekening. Zelfs grootschaligheid mag rekenen op een warm welkom: 'Er zijn in de provincie Flevoland veel wandelroutes uitgezet door boeren. Flevoland heeft veel natuur maar ook veel landbouw: hypermoderne, grootschalige, intensieve landbouw. Dat daar toch natuur te beleven is, is te danken aan de boeren die aan meer denken dan de bedrijfsvoering. Die akkerranden inrichten voor vogels of bloemen, die kikkerpoelen graven en zwaluwwanden aanleggen. En die mensen willen laten zien dat ze meer in hun mars hebben en ook van het landschap houden.' Dat is allemaal waar.

Dijksterhuis laat een stoet van beheerders, agrariërs en boswachters aan het woord. Hun enthousiaste observaties zijn gekleurd door het belang dat ze hebben: ze zijn in dienst van de provincie en tonen trots de natuur als visitekaartje. Terwijl Theo Baart een Nederland toont waar stijlvolle, oude woonhuizen moeten wijken voor nieuwbouw, laat Jong & Wild natuurweelde zien. Waar Willem van Toorn grote bekommernis uit over het vernietigen van waardevolle cultuurlandschappen en scherpzinnig analyseert hoe dat zo ver is gekomen, bejubelt Dijksterhuis de nieuwe natuurontwikkelingen en Flevolands landschapsschoon.

Vrolijk stemmend

Wie heeft er gelijk? Is Dijksterhuis ziende blind en is de dichter Van Toorn een cultuurpessimist, een ontgoochelde milieucriticus? Opmerkelijk is dat beide auteurs volharden in hun standpunt. Van Toorn schrijft nergens dat ons Nederlandse landschap op vele plekken nog wel ongeschonden en mooi is,

mede dank zij inspanningen van bijvoorbeeld Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en de Provinciale Landschappen. En Dijksterhuis gaat elke kritische beschouwing over ons hedendaagse Nederlandse landschap uit de weg. Het is of de beide auteurs zichzelf geen andere visie gunnen dan die ze zelf aanhangen. Dat maakt Dijksterhuis' Jong & Wild vrolijk stemmend en het maakt, door de aanstekelijke schrijfstijl, het verlangen wakker zelf het fraaie Flevoland te gaan bekijken en bevers te zien, dodaarzen, de noordse winterjuffer. Het grote landschapsboek van Van Toorn daarentegen dwingt tot nadenken. Hij waarschuwt ervoor dat ons Hollandse landschap eraan gaat en dat natuur alleen nog behouden blijft binnen de hekwerken en afrastering van reservaten die, in tegenstelling tot een uiterwaard langs een rivier, niet of nauwelijks toegankelijk zijn.

Ik zou graag de lyrische onbevangenheid van Dijksterhuis willen delen, maar wie goed om zich heen kijkt in Nederland moet erkennen dat Van Toorn met zijn sombere preoccupatie getuigt van realiteitszin. Een dichter die het Nederlandse ambtenarenapparaat aanklaagt om het landschap te redden, dat is zeldzaam. Daarom tot slot het woord aan Van Toorn als een van onze beste landschapsdichters. In 'Landschap met vader' wordt, zoals hij het noemt, 'een gedicht zelf een landschap. Hier zijn de slotregels: Wat een verbaasd landschap. Vast/ had je zelf ook niet gedacht/ dat je zo stil was.'

Wie heeft er gelijk? Is de ene analyticus ziende blind en de andere een cultuurpessimist?

Info: Willem van Toorn: Het grote landschapsboek. Met foto's van Theo Baart. Querido, 229 blz. euro 24,95
Koos Dijksterhuis: Jong & Wild. Verrassende natuur in Flevoland. KNNV, 190 blz. euro 9,95
Foto-onderschrift: Nederland als woestijn: loods met woning in Majoppeveld, Roosendaal Nederland als idylle: strook met 'wilde' bloemen tussen akker en weiland
Persoon: [Willem van Toorn](#); [Koos Dijksterhuis](#)

Op dit artikel rust auteursrecht van NRC Handelsblad BV, respectievelijk van de oorspronkelijke auteur.

Naschrift webmaster:

Toelichting opname; gezien de actualiteit nemen we het artikel voorlopig op met bronvermelding en indirecte toestemming van NRC en volledige toestemming van de Auteur. Op moment dat de Link er is zal het artikel worden vervangen door de link.

Geachte heer Koolma,

De recensies uit de bijlage Boeken worden ook op onze boekenwebsite gezet (nrcboeken.nl).

We geven er de voorkeur aan dat u een link opneemt naar deze site.

Momenteel staat de betreffende recensie er nog niet op, maar ik verwacht dat dit binnen enkele weken wel het geval is.

Met vriendelijke groet,

Sylvia Moerland

NRC Media